

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

НЕРА НАТАЛЯ ЯРОСЛАВІВНА

УДК 811.111'271'37'42:82-31-055.2

**ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ
НЕВЛАСНЕ-ПРЯМОГО МОВЛЕННЯ
В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ
(на матеріалі жіночої прози першої половини ХХ століття)**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології Львівського національного університету імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
ФЕДОРЧУК МАРТА МИХАЙЛІВНА,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
кафедра англійської філології, доцент кафедри.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
МАРТИНЮК АЛЛА ПЕТРІВНА,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
кафедра теорії та практики перекладу англійської мови,
професор кафедри;

кандидат філологічних наук, доцент
КОВБАСКО ЮРІЙ ГРИГОРОВИЧ,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, кафедра англійської філології,
доцент кафедри.

Захист відбудеться "2" березня 2017 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 Львівського національного університету імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська, 1).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий "2" лютого 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к. філол. н., доц.

Татаровська О. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферовану дисертацію присвячено гендерному дослідженню неласне-прямого мовлення (НПМ) у жіночому художньому дискурсі. Праця проведена на матеріалі англomовного художнього дискурсу романів В. Вульф, Д. Річардсон, М. Сінклер, які є фундаторками літератури модернізму в Англії, яскравими представницями "психологічної школи" в жіночій прозі ХХ століття.

У сучасній науковій лінгвістичній парадигмі прагма-дискурсний вектор є панівним (Н. Д. Арутюнова, В. І. Карасик, А. П. Мартинюк, О. Г. Почепцов, О. О. Селіванова, Дж. Серль). Стосовно гендерної специфіки НПМ цей підхід виявляється у дослідженні авторської мовної особистості, що реалізується через персонажів твору. Відтак на основі теорії мовної особистості (О. Л. Каменська) вводимо гендерно марковане поняття "мовна особистість чоловіка" та "мовна особистість жінки". У дисертації розрізняємо *жіноче НПМ* та *чоловіче НПМ*, де перше – обумовлене фізіологічною статтю авторки (*базовий гендерний стиль*), а друге – результат наслідування ознак протилежної статі (*імітований гендерний стиль*).

Лінгвістичну структуру НПМ аналізували дослідники на матеріалі різних мов. В англійській художній мові цією проблемою цікавились А. Л. Арцишевська, А. Бенфілд, І. А. Бехта, М. Н. Близнюк, О. І. Калугіна, Б. МакХейл, Р. Паскаль, О. С. Полташевська, М. М. Федорчук, Ю. В. Шарапова, НПМ у німецькій мові вивчали О. А. Гончарова, О. В. Ягода, З. Л. Жовнірук, К. Я. Кусько, Л. Г. Попова, О. В. Омелькіна, В. Флайшер. Однак, гендерний аспект мовної структури жіночого НПМ не є дослідженим.

Гендерний аналіз був започаткований у 70-х роках ХХ століття у британській (Л. Ірігарей, Ю. Крістева) та американській лінгвістиці (Д. Камерон, Р. Лакофф). У 80-х роках ХХ століття гендерні розвідки досліджували не лише проблеми експлікації жіночої історії та психології, але і проблеми дослідження маскуліності і фемінності (А. А. Арестова). Протягом останнього десятиріччя гендерна проблематика активно досліджується у вітчизняному (Н. Д. Борисенко, О. Л. Бессонова, Н. А. Карпенко, О. Л. Козачишина, Ю. Г. Ковбаско, Т. А. Космеда, І. І. Морозова, А. П. Мартинюк, Т. Ф. Осіпова, К. В. Пищикова, Л. М. Саліонович, О. М. Холод, О. В. Халіман та ін.) та зарубіжному (В. П. Беяніна, О. І. Горошко, А. В. Кириліна, А. Наннінг, Д. Таннен, І. О. Трейсі та ін.) мовознавстві. Проте досліджувана проблема в сучасній лінгвістичній парадигмі не вичерпана. Переважно мовознавці аналізують окремі аспекти гендерних особливостей тексту: *фонетичні* (В. Лабов), *граматичні* (А. В. Анісімова, Н. Д. Борисенко, Дж. Холмс), *відмінності у вербальній поведінці персонажів* (Д. Камерон, Дж. Коутс, Дж. Шерцер).

Актуальність дослідження визначено ключовим місцем гендерних студій у лінгвістичній антропології та багатоаспектністю жіночого дискурсу. Дисертацію зумовлено недостатнім аналізом у мовознавчих розвідках гендерних характеристик, а також опозиційним – чоловічий vs жіночий – підходом, його зорієнтованістю на комплексний аналіз різнорівневих гендерно маркованих рис НПМ у межах комунікативно-функціональної методологічної парадигми. Осмислення проблем гендерних розбіжностей у НПМ дозволяє глибше проникнути у внутрішній зміст твору.

Зв'язок роботи з науковими темами: дисертацію виконано в межах науково-дослідної тематики факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка "Сучасні напрями формування структурно-семантичних і когнітивно-дискурсних парадигм германських, романських і класичних мов". Шифр теми – 0114U0. Тему затверджено (протокол № 39/2 від 22 лютого 2006 року) та уточнено (протокол № 16/6 від 29 червня 2010 року) вченою радою ЛНУ імені І. Франка.

Мета дослідження – виявити мовні параметри комунікативно-прагматичної поведінки персонажів-жінок і персонажів-чоловіків у невласне-прямому мовленні на матеріалі романів першої половини ХХ століття (В. Вулф, Д. Річардсон, М. Сінклер). Реалізація мети зумовлює вирішення таких **завдань**:

1) висвітлити філософсько-теоретичні основи гендерного аналізу та визначити гендерні характеристики жінки-авторки у невласне-прямому мовленні;

2) розкрити специфіку лексико-граматичної моделі жіночого письма в невласне-прямому мовленні з урахуванням особливостей творчої індивідуальності В. Вулф, Д. Річардсон, М. Сінклер;

3) окреслити прагматичну модель жіночої манери оповіді у прозі зазначених авторок крізь призму невласне-прямого мовлення; визначити гендерний аспект вживання мовленнєвих актів і засобів їхньої реалізації;

4) виявити гендерні особливості комунікативних стратегій і тактик у невласне-прямому мовленні;

5) визначити комунікативно-прагматичні гендерні розбіжності у вербальній поведінці персонажів-жінок і персонажів-чоловіків у невласне-прямому мовленні.

Об'єктом дисертаційної роботи є гендерна специфіка НПМ у англomовному художньому дискурсі.

Предметом аналізу є лексичні, граматичні, комунікативно-прагматичні і стилістичні засоби реалізації гендерної специфіки НПМ в англomовному художньому дискурсі.

Матеріалом дослідження слугує корпус із фрагментів текстів романів, де зафіксовано приклади чНПМ і жНПМ, а саме: *Вірджинія Вулф* – "To the Lighthouse", "Mrs. Dalloway", "The Waves", "Between the Acts", "The Years", "Orlando"; *Мей Сінклер* – "Mary Olivier", "The Helpmate", "The Romantic", "The Tree of Heaven", "The Three Sisters"; *Дороти Річардсон* – "Pointed Roofs",

"Backwater", "Honeycomb". Загальний обсяг – 2619 сторінок. Формування досліджуваного текстового масиву відбувалося шляхом суцільної вибірки із 14 творів вищеназаних англійських авторок першої половини ХХ століття. За одиницю дослідження було прийнято контекстологічний фрагмент прозового твору, у якому зафіксовано НПМ. Досліджуваний корпус налічує 635 контекстологічних фрагментів (В. Вулф – 396; М. Сінклер – 196; Д. Річардсон – 43).

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні існування в англійському художньому прозовому творі різнорівневих гендерно маркованих параметрів, які маніфестуються у НПМ.

Методологічна основа дисертації вибудована в межах антропологічної парадигми лінгвістики. Вона охоплює праці, присвячені дослідженню *гендерної проблематики* (І. О. Головащенко, Т. А. Космеда, А. В. Кириліна, А. П. Мартинюк, М. М. Попович, Н. Л. Пушкарьова); *соціолінгвістики* (А. Вежицька, С. Г. Воркачов, Н. Гапон, О. В. Смирнова, С. О. Швачко, П. Граджилл, Е. О. Трейсі); *комунікативної та когнітивної лінгвістики* (Ф. С. Бачевич, Дж. Лакофф, А. М. Приходько); *художнього дискурсу* (І. А. Бехта, В. І. Карасик, Т. А. Ван Дейк); *традиційної та дискурсивної стилістики* (Ш. Баллі, В. А. Кухаренко, К. Я. Кусько, К. Я. Лотоцька); *фемінного дискурсу* (С. де Бувуар, О. О. Дорош, Г. І. Емірсунова, О. Ю. Особливець, О. В. Пермякова, С. Лі Барткі, О. П. Синчак, І. О. Шешин, Д. Камерон, Дж. Коутс, Г. Сіксу, Р. Лакофф); *дослідження мовлення чоловіків і жінок* (О. С. Бондаренко, О. І. Горошко, О. В. Дудолодова, Ю. Г. Ковбаско, А. П. Мартинюк, К. С. Ощепкова, О. Ю. Побережна, А. М. Прима, А. А. Семенюк, О. М. Холод, Дж. Шерцер, Д. Таннен).

Методику дослідження зумовлено метою та завданнями праці, яка ґрунтується на засадах комплексного застосування загальнонаукових та лінгвістичних методів і різних прийомів мовного аналізу. Методика аналізу гендерної специфіки НПМ базується на текстоцентричному підході. У процесі дослідження використано: *індуктивно-дедуктивний метод* – для спостереження, опису і класифікації характеристик гендеру в НПМ; *описово-аналітичний* – для безпосереднього аналізу мовної специфіки гендеру у НПМ на емпіричному рівні, з подальшим зіставленням та узагальненням; *компонентний, контекстуальний та стилістичний аналізи* – для опису ієрархічної структури НПМ, семантики компонентів НПМ та вияву особливостей їхньої актуалізації. *Метод прагматичної інтерпретації тексту* дозволив виявити та проаналізувати латентний гендерний зміст НПМ та визначити його комунікативно-прагматичні особливості. У дослідженні використано прийоми мовного спостереження, класифікації, систематизації та елементи кількісного аналізу.

Наукова новизна праці полягає в тому, що у НПМ вперше розглянуто гендерний вимір, що дає можливість поглибити інтерпретацію текстів, які відбивають жіночий досвід. Авторами аналізованих творів є жінки – носії

базового гендерного стилю, які у творах постають у двох іпостасях, ЖІНКИ та ЧОЛОВІКА. Від імені чоловіка може вестися розповідь, що свідчить про авторську стилізацію, зокрема, імітований гендерний стиль. Новим є значимість опозиції двох гендерних стилів (чНПМ vs жНПМ). Новизна роботи визначається також системним підходом до досліджуваного об'єкта. Гендерні параметри НПМ уперше піддано комплексному аналізу на різних мовних рівнях.

Теоретичне значення дослідження визначається тим, що його результати та висновки є внеском у гендерну лінгвістику, адже розглядаються з погляду фемінного письма. Виявлені лексико-граматичні, прагматичні, семантико-стилістичні й комунікативні особливості НПМ на рівні гендерної актуалізації є внеском у новітні галузі англістики: дискурсну стилістику, соціолінгвістику, прагматилістику, лінгвістику тексту. Реалізація гендерної специфіки в НПМ є внеском у розвиток когнітивної лінгвістики, в розробку проблем психолінгвістики.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження та приклади ілюстративного матеріалу можуть використовуватись у ВНЗ під час читання загальних і спеціальних курсів із лінгвокультурології, лінгвістичної гендерології, стилістики ("Експресивний синтаксис" й "Експресивні засоби та стилістичні прийоми"), прагматики ("Непрямі мовленнєві акти", "Комунікативні стратегії і тактики", "Категорія ввічливості"), гендерної лінгвістики ("Мовна особистість жінки-авторки", "Чоловіча vs жіноча риторика"), світової літератури ("Особливості жіночого письма англійської літератури ХХ ст."), для створення спецкурсів із теорії міжособистісної комунікації, у викладанні англійської мови.

Особистий внесок дисертантки полягає в обґрунтуванні теоретичних засад гендерних характеристик жіночого мовлення, виробленні комплексного підходу до аналізу лексико-граматичних, прагматичних та мовностилістичних засобів реалізації гендерної специфіки у НПМ.

На захист виносимо такі основні положення:

1. Гендер – культурно-символічне та соціально-обумовлене розуміння статі. Гендерні відмінності чи подібності в соціальній поведінці, динаміка змін чоловічих і жіночих ролей у суспільстві та культурі є одними із основних у лінгвістичній антропології й актуалізуються у мовній парадигмі. Гендер конструюється мовою, відповідно різнорівневі лінгвістичні параметри є основою "диференційності" чоловічого vs жіночого мовлення.

2. Сучасне жіноче письмо як жанр постало в добу британського модерну і основою його є текст, який можна декодувати. Жіночий художній текст має власний "почерк", який асоціюється з пасивністю, емоційністю, сенситивністю, невпевненістю, гуманністю. Ці диференційні параметри закладені як на поверхневих, так і в глибинних структурах тексту, які де-

кодуються через лексико-граматичні, синтаксичні, семантико-стилістичні переваги.

3. Невласне-пряме мовлення є таким способом мовної реалізації, в якому наявна авторська та персонажна перспективи, йому властивий синкретизм. НПМ актуалізує мовомисленнєвий процес, тому представляє благодатний ґрунт для виявлення явних і прихованих гендерних ознак. У структурі жіночого письма ми класифікуємо два гендерні типи НПМ – жНПМ, де перспективи автора-жінки та персонажа збігаються, і чНПМ, де перспектива автора та персонажа відрізняються. Так, жНПМ вважаємо базовим, чНПМ – імітованим гендерним стилем.

4. Кількісний та якісний аналізи цих характеристик виявив відмінності та збіги у чНПМ vs жНПМ. Поєднання імітованого та базового гендерних стилів у НПМ породжує єдине ціле, що забезпечує ідейно-змістове розгортання авторського задуму в творі.

5. Лінгвопрагматичний та комунікативний потенціал НПМ реалізується за допомогою експресивного, директивного, репрезентативного та комісивного мовленнєвих актів. У їхньому функціонуванні простежуються диференційні гендерні ознаки чНПМ vs жНПМ. Категорія ввічливості має всі ознаки гендерного індикатора у НПМ. На комунікативно-прагматичному рівні гендерний аспект проявляється у функціонуванні тактики метафоричної концептуалізації, емоційно-оцінного коментування, похвали, підбадьорення, імітування живого діалогу.

Апробація результатів дослідження: положення дисертаційної роботи представлені й обговорені на міжнародних конференціях: "Мова і світ: дослідження та викладання" (Кіровоград, 2008 р.), "Текст у парадигматичному просторі сучасної лінгвістики" (Переяслав-Хмельницький, 2008 р.), "Мова і культура" (Київ, 2008 і 2010 рр.), Всеукраїнській науково-практичній конференції "Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість" (Острогор, 2010 р.), Міжнародній науково-практичній заочній інтернет-конференції "Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації" (Острогор, 2013 р.), Звітній науковій конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов ЛНУ імені Івана Франка (Львів, 2013 р., 2014 та 2016 рр.), Scientific and professional conference "Modern Science: tendencies of development" (Budapest, 5th – 7th July 2013); результати роботи були представлені у доповіді на лінгвістичному семінарі "Текст. Культура. Соціум" (Львів, 2014 р.).

Публікації. Основні положення дослідження висвітлено у 9-ти публікаціях, із них 7 – у виданнях, які входять до переліку ДАК України як фахові, 1 – у міжнародному виданні, 1 – у матеріалах наукових конференцій. Усі публікації є одноосібними.

Структура та обсяг дисертації. Дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаної

літератури, переліку джерел ілюстративного матеріалу. Результати кількісного аналізу гендерних параметрів у чНПМ vs жНПМ наведено у таблицях (15) і рисунках (8). Загальний обсяг дослідження становить 220 сторінок, з них 173 основного тексту. Список використаних джерел нараховує 475 позицій, з них 14 – ілюстративного матеріалу.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРАЦІ

У *вступі* обґрунтовано вибір теми, її актуальність і наукову новизну, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет наукового дослідження, окреслено методологічну основу та матеріал дослідження, розкрито теоретичне значення та практичну цінність роботи.

У **першому розділі "Теоретичні засади гендерних характеристик у невласне-прямому мовленні"** висвітлено теоретичні засади фемінних та гендерних досліджень (*підрозділи 1.1. – 1.2.*), розкрито соціокультурні корені жіночої прози та диференційні параметри жіночого письма (*підрозділи 1.3. – 1.5.*), *типологізовано* невласне-пряме мовлення у жіночому письмі (*підрозділ 1.6.*).

Проблеми фемінних студій у напрацюваннях українських та зарубіжних науковців постійно перебувають у полі наукових зацікавлень. Це уможливило аналіз становлення феміністичних досліджень крізь призму філософії та соціокультури (В. Агеєва, Р. Брайдотті, Н. Гапон, Т. А. Космеда, Ю. Крістева, А. П. Мартинюк, Е. Сіксу, М. Фуко). Під *художнім жіночим текстом* розуміємо фіктивне зображення дійсності, в якому виражається світоглядний досвід авторки, де зароджуються паростки *фемінного художнього дискурсу*. За нашим тлумаченням – це наратив, в якому наявне жіноче буття та уявлення, з особливим викладом емоційності, спонтанності, сенситивності та інтуїтивного пізнання.

Жіночу прозу як соціокультурний феномен британського модернізму аналізували вітчизняні та зарубіжні науковці (Г. О. Батюк, М. Бредбері, Н. І. Бушманова, Х. Харпер). В англійській модерністській літературі початку ХХ століття найбільш характерними фігурами є представниці психологічної школи В. Вулф, М. Сінклер, Д. Річардсон, творчість яких позначила початок *особливого жіночого модернізму*.

Дослідження гендерного аспекту жіночої прози відбуваються в руслі антропоцентричної парадигми сучасної лінгвістики (А. Вежбицька, О. О. Глущенко). В її межах гендер визначається як "організована модель соціальних відносин між чоловіками і жінками, що конструюється основними інститутами суспільства" (В. П. Кравець, Дж. Шерцер). Отож, мова → мовлення → комунікація послідовно відображають гендерні параметри, репрезентують гендерну маркованість.

Аналіз диференційних параметрів жіночого письма виявив, що сигніфікованою ознакою жіночої гендерної репрезентації у НПМ є "висока

емоційність викладу, що виявляється в сукупності мовних засобів" (О. В. Пермякова). Особливості емоційно-когнітивної сфери авторки можна отримати через аналіз персонажного мовлення, яке твориться в *персонажному дискурсі*. Персональний дискурс надає висловленню двопланового характеру і у нашому дослідженні план персонажа репрезентований одиницями плану мовлення – чНПМ та жНПМ, а план автора – наративними одиницями плану нарації, тобто описом, судженням, міркуванням.

Для фемінного художнього дискурсу властиве функціонування НПМ, особливо для репрезентації думки персонажа. Основною ознакою НПМ є те, що тут наявна контамінація автора-наратора та персонажів. Для вербалізації внутрішнього стану героїв письменниці вдаються до використання чНПМ та жНПМ, що є ознакою інтенсивної уваги до їхнього внутрішнього світу. Саме жіноча проза засвідчила появу нової форми художніх романів з поглибленою психологією, основою яких є емоційні і чуттєві тональності. Гендерний аспект НПМ є проєкцією внутрішнього світу героя/героїні, його/її думок, переживань та емоцій.

Учені, які аналізують різні види комунікації (Т. В. Данильченко, О. Єжов), вважають, що *комунікація "жіночого типу"* орієнтована на співрозмовника, на взаєморозуміння, на діалог, а *комунікація "чоловічого типу"* – менш гнучка, менш динамічна, менше зорієнтована на співрозмовника, у ній основний акцент – на висловленні своїх ідей та принципів, тобто така комунікація, по суті, – монологічна.

У другому розділі "Методологія та методи дослідження гендеру в невластне-прямому мовленні" визначено методологічну основу дисертаційної роботи (*підрозділ 2.1.*) і *напрацьовано* комплекс методів його здійснення завдяки поетапному аналізу гендеру в НПМ (*підрозділ 2.2. – 2.3.*).

Вагому роль у гендерному аналізі НПМ відіграє *антропоцентричний підхід*, що дозволяє дослідити можливі способи декодування та інтерпретації гендерної специфіки НПМ в англomовному художньому дискурсі ХХ століття. В межах цього підходу напрацьована комплексна методика дослідження гендерних параметрів НПМ, що лежить у площині поєднання загальнонаукових методів (індукції, дедукції, опозиції, спостереження), методів традиційної семантики (компонентного, контекстуального аналізу) та методів сучасних комунікативно-прагматичних досліджень (прагматична теорія мовленнєвих актів, елементи дискурсивного аналізу). Запропонована у праці комплексна модель аналізу гендерного аспекту НПМ дозволяє ретельно дослідити лексико-граматичний, комунікативно-прагматичний та мовностилістичний параметри жіночого письма.

Метод суцільної вибірки уможливив сформування корпусу досліджуваного матеріалу. Відібрані контекстологічні фрагменти НПМ були сис-

тематизовані та поділені на НПМ персонажів-жінок та персонажів-чоловіків. Цей поділ відбувався за такою формулою:

he/she PK + НПМ; НПМ + he/she PK + НПМ; НПМ + PK

Оскільки для НПМ характерна системність, то релевантним до об'єкта дослідження є *метод класифікації* та *опису*, який дозволив провести послідовні етапи його опрацювання на різних мовних рівнях. *Зіставний* та *метод опозиції* використано для виявлення міжрівневих диференційних ознак чНПМ vs жНПМ.

У нашому науковому пошуку застосовано методи семантичного аналізу: *компонентний* та *контекстуальний*. Перший постає у вигляді впорядкованої послідовності компонентів і є релевантним для аналізу лексики у чНПМ vs жНПМ, а також репрезентуючого компонента в НПМ. *Метод контекстуального аналізу* слугує важливим засобом дослідження особливостей функціонування чНПМ vs жНПМ у жіночому письмі, оскільки одна і та ж мовна одиниця може репрезентувати різні ознаки в різнопланових комунікативних ситуаціях. Лише аналіз мовного матеріалу дав можливість виявити та описати специфіку функціонування чНПМ vs жНПМ, розкрив особливості вербальної поведінки персонажа-жінки та персонажа-чоловіка в фемінному контексті.

У теорії мовленнєвих актів головна увага зосереджена на ілокуції мовця. А відтак метод ситуативного підходу – *прагматична теорія мовленнєвих актів* дозволяє виділити і дослідити у чНПМ та жНПМ продуктивні мовленнєві акти, а також виявити та проаналізувати гендерно марковані комунікативні стратегії і тактики, які використовуються авторками творів.

При допомозі *методу кількісних підрахунків* отримані дані були опрацьовані, систематизовані та узагальнені в таблицях.

Отож, поетапний підхід і використання якісних (семантичний, контекстуальний, стилістичний) і кількісних методів забезпечили всебічне охоплення досліджуваного об'єкта, допомогли виявити та проаналізувати експліцитні та імпліцитні гендерні особливості НПМ.

У третьому розділі "Диференційні ознаки "чоловічого" vs "жіночого" в невластне-прямому мовленні: лексико-граматичний рівень" окреслено прономінальні та темпоральні характеристики НПМ (*підрозділ 3.1. – 3.2.*), з'ясовано різнорівневі лексичні особливості НПМ (*підпункти 3.3.1. – 3.3.3.*), визначено синтаксичні параметри НПМ (*підпункти 3.4.1. – 3.4.3.*), розкрито специфіку репрезентуючого компонента НПМ (*підрозділ 3.5.*).

Аналіз організації лексичного рівня художнього тексту є ключем до опису персонажа як моделі мовної особистості (ЧОЛОВІЧОЇ та ЖІНОЧОЇ), адже єдиною матеріальною субстанцією існування героя в тексті є його мовлення, в нашому випадку НПМ. Аналіз вербальної поведінки персонажів-чоловіків та персонажів-жінок у НПМ, ми виокремлюємо лексичні одиниці,

частини мови, синтаксичні структури. Критеріями виокремлення НПМ з канви авторської оповіді служать: прономінальна транспозиція, темпоральне зрушення, модально-прагматичний і синтаксичний аспекти.

У **прономінальній системі** чНПМ та жНПМ превалує 3-я особа однини *he-form* та *she-form*, яка в жНПМ поєднує перспективи автора та персонажа, а в чНПМ присутній лише персональний план: (1) *Nothing happened. Nothing! Nothing! as she leant her head against Mrs. Ramsay's knee. And yet, she knew knowledge and wisdom were stored up in Mrs. Ramsay's heart. How, then, ***she had asked herself,*** did one know one thing or another thing about people, sealed as they were? Only like a bee, drawn by some sweetness or sharpness in the air intangible to touch or taste, one haunted the dome-shaped hive, ranged the wastes of the air over the countries of the world alone, and then haunted the hives with their murmurs and their stirrings; the hives, which were people* (V. Woolf "To the Lighthouse").

Інтимізуючі звертання з використанням **I-form** і **you-form** сприяють встановленню, налагодженню контакту з читачем. Автор залишається осторонь. Він виступає тут у ролі спостерігача, оповідача, з волі якого ми отримуємо інформацію: (2) *This was a favorite one of Sally Parker's dress, and if ever I have a moment, ***thought Clarissa***, I shall go and see her at Ealing'* (V. Woolf "Mrs. Dalloway"). You-form все частіше фіксується у НПМ (чНПМ vs жНПМ), коли автор-оповідач чи персонаж звертається до свого внутрішнього "Я" для того, щоб подумки поговорити з собою: (3) *Teaching and preaching is beyond human power, ***Lily suspected***. If you are exalted you must somehow come a cropper'* (V. Woolf "To the Lighthouse"). We-form сприяє об'ємному зображенню персонажа, дозволяє йому глянути на себе збоку і зсередини одночасно: (4) *We can't all be Titans and we can't all be Darwins, ***he said***'* (V. Woolf "To the Lighthouse").

Загалом, прономінальні форми у НПМ є засобом вираження психофізіологічної та соціальної характеристик персонажів, що дозволяє читачеві заглибитися у внутрішній світ героїв.

Темпоральна структура в чНПМ і жНПМ засвідчує, що вибір часової форми корелує із станом персонажа: 1) спогади (позиція ретроспекції), 2) стан сподівань (позиція проспекції), 3) стан переживань (позиція інтроспекції). Кожний зріз твору об'єднує різні темпоральні форми в чНПМ і жНПМ, віддзеркалюючи процес формування думки. Наприклад: (5) **(Ретроспекція)** *I used to write to her, ***he thought***, late at night, when I felt lonely, when I was young. He looked at himself in the glass* (M. Sinclair "Mary Olivier"). (6) **(Проспекція)** *This was a favourite dress, one of Sally Parker's, the last almost she ever made, alas, for Sally had now retired, and if ever I have a moment, ***thought Clarissa***, I shall go and see her at Ealing'* (V. Woolf "Mrs. Dalloway"). (7) **(Інтроспекція)** *I think the marriage laws are rotten; I think divorce ought to be for incompatibility. I think love isn't love and can't last unless it's free. I think marriage ought to be abolished – not yet, perhaps, but when*

we've become civilized. It will be. It's bound to be (M. Sinclair "The Tree of Heaven"). Кількісні показники коливаються, проте *інтроспекція* є репрезентованою у чНПМ – 21%, та у жНПМ – 40%, наступною є *ретроспекція* (11%::16%) і замикає – *проспекція* (2%::10%). Часовий каркас чНПМ vs жНПМ характеризується відносно вільною граматичною структурізацією.

Лексичний склад жНПМ та чНПМ. Ми встановили, що їхньою диференційною основою є модальні оператори, вигуки та емоційно-експресивна лексика. За допомогою цих засобів витончено поєднуються різні форми мовної репродукції, які репрезентують суб'єктний план в оповідній канві твору та маркують чНПМ і жНПМ у структурі авторського мовлення.

Найрельєфніше модальність чНПМ vs жНПМ представлено на лексичному рівні. Можемо стверджувати, що модальна лексика наявна у більшості фрагментів чНПМ та жНПМ, передаючи таким чином різні відтінки ставлення мовця. Аналіз модальності у чНПМ vs жНПМ структуруємо відповідно до класифікації М. Халлідея, відтак розрізняємо епістемічну (ступінь впевненості), деонтичну (ступінь необхідності) та булетичну (ступінь схвалення) модальності.

Квантитативний підхід до модальних операторів *MUST, CAN(N'T), COULD(N'T), MIGHT, I (HE / SHE) THINK(S)* дозволяє встановити наступну реалізацію **епістемічної модальності** у чНПМ – 30% vs жНПМ – 70%. **Деонтична модальність**, поєднуючи у своїй семантиці пермісивність та облігарність, реалізується за допомогою *MUST / HAVE TO* (первинне значення), *SHOULD / OUGHT TO + Perfect Infinitive* у чНПМ – 25% vs жНПМ – 75%. **Булетична модальність** реалізується модальними операторами *MIGHT, SHOULD / OUGHT TO + Indefinite Infinitive, WANT*, і модальним виразом *I WISH* у чНПМ – 35% vs жНПМ – 65%.

Отже, є всі підстави вважати модальні оператори гендерними маркерами жНПМ vs чНПМ, оскільки всі види модальності – епістемічна, деонтична та булетична – виявили константну гендерну суть.

До складу **емоційно-експресивної лексики** чНПМ та жНПМ зараховуємо лексичні одиниці з емоційно-експресивною (позитивною та негативною) семою *відчуття, настрою, процесу*. Вони репрезентуються дієсловами (*feel, seem, perceive*), іменниками (*feeling, sense, sensation, emotion*), їхня дистрибуція актуалізацій наступна – в чНПМ – 37% і жНПМ – 63%. Наприклад: **(8)** *But this is a thin dream. This is a papery tree. ***Miss Lambert blows it down***. Even the sight of her vanishing down the corridor blows it to atoms. It is not solid; it gives me no satisfaction – this Empress dream. It leaves me, now that it has fallen, here in the passage rather shivering. Things seem paler. I will go now into the library and take out some book, and read and look; and read again and look (V. Woolf "The Waves"). Виділені фрагменти у жНПМ мають характер інтенсифікаторів негативної оцінки, який наростає за допомогою метафор та метафоричних епітетів (*a thin dream, a papery tree,**

blows it to atoms, things seem paler), перифраза (*this Empress dream*) та однорідних присудків (*go now into the library and take out some book, and read and look; and read again and look*). Емоційно-експресивна лексика характерна для чНПМ та жНПМ, проте, якісно вони різняться. Емотивність в жНПМ – різногранна (епітети, метафори, перифрази, двокомпонентні сполучення, паралельні конструкції), тоді як в чНПМ – емоційна насиченість нижча.

Вигукова конструкція є наступним гендерно маркованим елементом у чНПМ та жНПМ на лексичному рівні. Вигуки вказують на спорадичний характер мовленнєвого процесу і передають *позитивні емоції* (радість, піднесення, натхнення, дружнє ставлення і симпатія), *негативні емоції* (хвилювання, неспокій, розчарування, невдоволення, гнів, відчай), а також різні *психічні стани* (сумнів, здивування, роздуми), дистрибуція їхня наступна – чНПМ – 30%, і жНПМ – 70%. Наприклад: **Чоловічі вигуки** у НПМ: 1) *Heaven knows!*, 2) *Good lord!*, 3) *Oh, I say, damn it all, I say!*, 4) *Ah!*, 5) *Well!*, 6) *God helper!*. **Жіночі вигуки** у НПМ: 1) *For heaven's sake!*, 2) *Pray heaven not!*, 3) *For heaven only knows!*, 4) *Oh, dear and tender Lord!*, 5) *Good God in heaven!*, 6) *Ah! I know*, 7) *Eh! My dear child*, 8) *O, my dear!*, 9) *Well!*, 10) *Oh-h-h!*, 11) *Oh this horror!*. 12) *Oh, damn, damn!* До диференційних гендерних ознак у вигуків зараховуємо репрезентуючий компонент і контекст жНПМ чи чНПМ, що надиктовує семантику вигуків. Адже мінімальний смисловий потенціал вигуків в чНПМ та жНПМ компенсується їхньою максимальною реалізацією як засобів комунікативного ефекту, з високим ступенем експресивності, концентрованими почуттями та емоціями.

Гендерні відмінності в НПМ виявляються на рівні **синтаксису**. Персонажі-жінки частіше використовують спрощені конструкції, їхні опоненти – конструкції з кількома предикативними центрами. Часто ці речення відіграють роль зачинів чНПМ та жНПМ, відмежовуючи його від авторського мовлення (І. І. Мац). Синтаксис чНПМ будується за такою синтаксичною схемою { [[[ ]]] }, натомість, для жНПМ властива координація ([ ], [ ], [ ]) де, за твердженням О. Есперсена, думки нанизуються щільно одна до одної.

У структурі синтаксису **питальні конструкції** є гендерно маркованими, оскільки властиві жНПМ. Ось до прикладу: (9) *"Should I seek out some tree? Should I desert these form rooms and libraries, and the broad yellow page in which I read Catullus, for woods and fields?"* (M. Sinclair "The waves"). Використання невластивих питальних конструкцій (*риторичне запитання-звернення та риторичний оклик*) у чНПМ і жНПМ дозволяє емоційно виділити повідомлення, створити ефект персональної адресності. Дистрибуція невластивих питальних конструкцій у чНПМ vs жНПМ доволі неоднорідна: жНПМ – 74%, чНПМ – 26%. *Риторичне запитання* у жНПМ вербалізується такими засобами експресивного синтаксису, як: анафоричний, епіфоричний та кільцевий повтори; однорідні члени речення, в чНПМ – анафорою і трикомпонентними сполученнями (триномами) відповідно. *Риторичний оклик* у жНПМ виражається за допомогою анафори, епіфори, вигуку,

структур what (a)+прикметник+іменник; how+прикметник/прислівник і неозначеним займенником one, у чНПМ використовують анафору та структуру how+прикметник/прислівник. Гендерний підхід до невласне-питальних структур виявив не лише кількісні розбіжності у чНПМ та жНПМ (26% та 74% відповідно), але й їхню якісну неоднорідність. Для жНПМ властиве розмаїття експресивного синтаксису у невласне-питальних структурах, тоді як чНПМ характеризується використанням обмеженого кола експресивних засобів.

Експресивно-редуковані конструкції (еліптичні і номінативні речення, апосіопезис, парцельовані та сегментовані конструкції) є конститутивними ознаками синтаксису чНПМ і жНПМ. Редуковані структури мають виражене емоційне забарвлення, вони динамізують оповідь, служать засобом конденсованого, але водночас легкого вираження думки, почуття, емоцій. Щодо гендерних відмінностей у функціонуванні редукованих структур у чНПМ і жНПМ, то вони не суттєві.

Репрезентуючий компонент, зазвичай дієслово, яке відділяє авторську та персонажну нарацію, ми дослідили з погляду позиційності та семантики. Гендерне зіставлення позиційності РК у чНПМ vs жНПМ виявило спільні тенденції, але різну дистрибуцію (найчастотніша інтерпозиція – 23,6% чНПМ vs 46% жНПМ; далі препозиція – 4,7% чНПМ vs 10,2 % жНПМ; та постпозиція – 5,4% чНПМ vs 10,1% жНПМ). Щодо семантики, то ми виділили такі 4 групи: дієслова думки в РК превалюють, в жНПМ – 45,8% та чНПМ – 22,6%; дієслова мовлення представлені так: жНПМ – 13% vs чНПМ – 7,6%. Гендерно маркованими є дієслова із семою почуття: жНПМ – 3,9%, 1% у чНПМ. Щодо дієслів запитання/відповіді, то у жНПМ це 3,6%, чНПМ – 2,5%, що свідчить про їхню відносну врівноваженість. Різноманітність способів введення чНПМ vs жНПМ, на нашу думку, пояснюється тим, що РК представляє органічне поєднання позицій автора і персонажа.

У четвертому розділі "Комунікативно-прагматична та стилістична реалізація гендерної специфіки у невласне-прямому мовленні" з'ясовано прагматичні характеристики НПМ (підрозділ 4.1.), виявлено гендерні особливості категорії ввічливості, стратегію хеджування (підпункти 4.2.1., 4.2.2.), описано комунікативні стратегії і тактики, які виконує НПМ (підрозділ 4.4.).

Гендерні стратегії й тактики мовленнєвого спілкування відображені в мовленнєвих актах (МА) персонажів-жінок і персонажів-чоловіків. Аналіз засвідчує, що чНПМ та жНПМ має 4 типи непрямих МА: експресиви, директиви, репрезентативи та комісиви. Висока частотність вживання непрямих МА свідчить про те, що стилю мовлення авторок притаманна ухильність, прагнення завуалювати істинні наміри, уникнути відкритої вказівки, наполегливості, спонукування.

Аналіз **МА експресиву** в чНПМ та жНПМ здійснено з опорою на лексичні та синтаксичні повтори, які є інтенсифікаторами емотивно-експресивного вираження у фрагментах з чНПМ та жНПМ. Кількісні показники засвідчують значну диспропорцію: чНПМ – 23%; жНПМ – 77%. Най-

частотнішим є показник анафоричного повтору (жНПМ – 27,8% і 6,7% – у чНПМ); чималий відсоток вживання становлять двокомпонентні сполучення (біноми) у жНПМ – 14,3% та 6,01% – у чНПМ, епіфора (жНПМ – 12,03% та 4,5% – чНПМ). Відсоткові дані контактного лексичного (синонімічного) повтору дещо нижчі: жНПМ – 10,5% і чНПМ – 2,3%. І відповідно низькі показники засобів актуалізації МА експресиву в чНПМ та жНПМ – обрамлення/кільцевий повтор: 1,5%::3%; трикомпонентні сполучення (триноми): 1,5%::6,01% та чотирикомпонентні сполучення (перелічення): 0,8%::3%. Повтори відроджують емоційність, аби акцентувати увагу на душевному стані персонажа: (10) *"When do you mean?" I didn't ask you to come, I don't want to talk to you, you food-loving, pipe-loving, comfort-loving beast,***she thought***. But it would be impossible to finish the holiday and go back to the school with this strange statement uninvestigated* (D. Richardson "Backwater"). Отож, МА експресиву служить для звернення до глибинної підсвідомості задля створення нових смислів та емоційно-експресивного ефекту, адже додає ритму і балансу в структуру чНПМ vs жНПМ.

МА директиву превалює у жНПМ, що можна пояснити комунікативними ситуаціями, які здебільшого є побутовими, де доводиться надавати поради щодо виконання/невиконання певної дії, адже фемінна гендерна роль приписує жінкам бути турботливими, емоційними, чуйними. Відтак, опираючись на класифікацію Дж. Серля, виділяємо одиниці непрямого вираження МА поради у чНПМ vs жНПМ, питома вага яких 32% та 68% відповідно. Непряма ілюктивна сила поради містить вторинне прагматичне значення, яке нашаровується на основне. У непряму вираженні поради мовець знижує категоричність, тому порада звучить ввічливіше: (11) *It's perfectly natural that they **should** all be excited about the holidays***she told herself***, stifling her thoughts. But it **must** not go too far. They wanted to be jolly... If I could be jolly too they would like me. I **must** not be a wet blanket...* (D. Richardson "Pointed Roofs"). (12) ****She said*** to herself: "Why **should** I not love him? His heart must be as pure as the heart of that little blessed child" (M. Sinclair "The Helpmate").* Фрагменти з жНПМ пронизані вкрапленнями рекомендацій (*must not go too far, must not be a wet blanket*), розради (*If I could be jolly, they would like me*), поради (*they **should** all be excited, why **should** I not love him?*). Саме ці одиниці інтенсифікують непряме вираження МА директиву. Серед досліджуваних комунікативно-прагматичних типів директивних висловлень поради у чНПМ vs жНПМ ми зафіксували власне директиви (9% vs 14,7%), виражені питальними реченнями такого виду: *Why not...?, Don't you...?, Haven't you...?*; *пенрєзентативу* (15,6% vs 38,4%), актуалізовані такими модальними операторами як *should / ought to, must / have to, might, would* та експресиву (7,1% vs 15,2%), засобами дистрибуції яких слугують *If only.../ If I were you.../ I wish.../ It's better.../ You'd better*.

Для фемінного стилю комунікації характерна схильність до надмірної деталізації, опису, заглиблення у внутрішній світ думок, переживань, роздумів – все це пояснює продуктивність **МА репрезентативу** в жНПМ, його дистрибуція така: жНПМ – 72% vs 28% у чНПМ. Репрезентативи у досліджуваних творах ми аналізували згідно класифікації Т. Т. Врбель: *МА роздум-опис* і *МА роздум-пояснення*. У канву твору вони вводяться такими РК: *thought, felt, explained, guessed, asked himself / herself* та реалізуються описовою і реактивною стратегіями.

Найчастотнішим у структурі жНПМ є МА роздум-пояснення – 43%, натомість в чНПМ – 12,2%, на другому місці – МА роздум-опис в жНПМ становить 29%, тоді як у чНПМ – 15,8%. Ось до прикладу: **(13) *There must be another life, ***she thought***, sinking back into her chair, exasperated. Not in dreams; but here and now, in this room, with living people. ***She felt*** as if she were standing on the edge of a precipice with her hair blown back; she was about to grasp something that just evaded her. There must be another life, here and now*** (V. Woolf "The Years"). Подача супроводжується, з одного боку, припущенням щодо людського буття, проте, з іншого – спробами знайти пояснення. У вираженні МА роздумів-пояснення героїня застосовує описову стратегію, для якої властива реактивна тактика; синтактико-стилістичний прийом кільцевого повтору (*There must be another life here and now. There must be another life, here and now*) передає емоційний стан героїні. Домінування МА репрезентативу в жНПМ доводить те, що за своєю суттю жінка схильна до деталізації, думки переходять одна в іншу, що створює потік думок і експресію та є диференційною гендерною ознакою в опозиції чНПМ vs жНПМ.

Комісиви у чНПМ vs жНПМ представлені у формах розповідного і спонукального речення, ілокутивною метою яких є обіцянка, гарантія, загроза чи особиста пропозиція, тому вважаємо за доцільне ввести такі поняття як *комісив-промів* і *комісив-менасив*. Задля досягнення ілокутивної мети персонажі послуговуються такими тактиками як запевнення, згода/бажання, зобов'язання виконати певну дію і тактикою пропозиції послуги. Аналіз та класифікація вибірки із МА комісиву виявив таку їхню дистрибуцію у чНПМ: 6,6% – комісив-промів; 14,8% – комісив-менасив), у жНПМ 54% – комісив-промів; 24,6% – комісив-менасив). Значна кількість вживання комісивів-промівів у жНПМ свідчить про те, що ядровими тактиками вираження МА обіцянки є: 1) запевнення і 2) зобов'язання виконати / не виконати певну дію. Вони найповніше й найточніше передають ілокутивну мету цього акту: запропонувати адресату послугу, допомогти або виконання/невиконання дії, що несе в собі відтінок розради, співпереживання, підтримки та віхи, тоді як МА комісиву у чНПМ – презентує владу, егоцентричність та емоційну нейтральність.

У прагматичній теорії мовного спілкування **категорія ввічливості** визначається як особлива стратегія мовної поведінки, спрямована на "уни-

кання конфліктних ситуацій", мета якої – зберегти "обличчя" в ситуаціях, коли існує загроза його втрати". Відтак, "позитивне" і "негативне" обличчя пов'язуємо в нашій роботі зі стратегіями позитивної і негативної ввічливості. У цьому сенсі слушною є думка Дж. Т. Вуд, що чоловіки і жінки мають різні погляди на цілі та стратегії спілкування. Однією з типових жіночих комунікативних стратегій є *хеджування*. За теорією К. Хайланда, хеджування обмежує впевненість мовця щодо смислу висловлювання, надає йому розмитості, використовуючи навмисно ухильні чи двозначні твердження.

У НПМ хеджування виконує дві функції, а саме передає: 1) ступінь упевненості мовця в достовірності повідомлюваного (*позитивна ввічливість*); 2) прагнення мовця створити й підтримувати доброзичливу комунікативну взаємодію (*негативна ввічливість*). Аналіз НПМ свідчить про те, що стратегія хеджування вживається як у жіночому, так і в чоловічому НПМ для вираження ступеня впевненості/істинності повідомлюваного: (14) *Exactly the same*, ***thought Clarissa***, *the same queer look; the same check suit; a little out of the straight his face is, a little thinner, dryer, perhaps*, but he looks awfully well, and *just the same* (V. Woolf "Mrs. Dalloway"). (15) *Still the future of civilisation lies*, ***he thought***, *in the hands of young men like that; of young men such as he was, thirty years ago* (V. Woolf "Mrs. Dalloway"). Отже, як домінанта жіночого стилю спілкування хеджування, по-перше, дозволяє пом'якшити категоричність висловлення і попередити можливу загрозу від учасників спілкування; по-друге, подібні форми служать для підтримки розмови, коли відсутня своєчасна реакція з боку співрозмовника. Кількісний аналіз досліджуваного матеріалу підтверджує: жінки частіше "перестраховуються" у мовленні, що становить 56% серед усіх епістемічних форм, тоді як персонажі-чоловіки використовують лише 44%. Вербальній поведінці персонажів-жінок характерні засоби пом'якшення категоричності за допомогою модальних фраз (*suppose, believe, think*) та синонімічних їм конструкцій (*modals+Perfect Infinitive*), дієслівно-іменних сполучень (*I fear, I'm afraid, let me*), ступеневих прислівників (*rather, sort of, quite, perhaps, probably*), експресивних мовних форм. Персонажі-чоловіки у хеджуванні частіше вживають епістемічні модальні форми, (*I know/suppose*), що передають ступінь впевненості та достовірності інформації. Жінки менш прямолінійні і ввічливіші у спілкуванні, ніж чоловіки; жіночий стиль спілкування орієнтований на співпрацю. Загалом комунікативна стратегія чоловіків має владний, дієвий характер, а жіноча – емоційна та метафорична.

У вираженні емоційно-оцінної дії персонажів комуніканти застосовують стратегії як позитивної, так і негативної ввічливості. Отож, до стратегій позитивної ввічливості, якими послуговуються персонажі в емоційно-оцінних висловлень чНПМ та жНПМ, належать: 1) контактновстановлювальна стратегія, 2) стратегія збереження "обличчя" співрозмовника, 3) стратегія інтимізації спілкування, співучасті, належності до однієї групи (Н. Бігунова). Стратегії негативної ввічливості полягають у наданні сво-

боди дій слухачеві і демонструють прояв поваги за допомогою приниження власного становища заради підвищеного статусу адресата – все це формує висловлення у "пом'якшувальній" формі. Так, гендерні маркери вираження стратегій позитивної і негативної ввічливості актуалізуються у чНПМ та жНПМ різними видами тактик: *метафоризації, похвали, імітування живого діалогу*.

Ми розглянули частотність вживання стилістичних фігур у чНПМ та жНПМ. Як свідчать наведені дані, абсолютна їх більшість була виявлена у жНПМ – 70% і 30% – у чНПМ. У результаті цього було виділено такі засоби вербалізації образного жіночого мовлення у чНПМ vs жНПМ: *метафора* (9,4%::26%), *епітет* (4,4%::15%), *персоніфікація* (1,1%::2,2%), *художнє порівняння* (9,4%::19%), *перифраза* (4,4%::3%), *гіпербола* (1,6%::4,4%). Наприклад: **(16)** *"I'm so sorry," said Mrs. Ramsy, turning to him at last.***He felt***rigid and barren, like a pair of boots that have been soaked and gone dry so that you can hardly force your feet into them* (V. Woolf "To the Lighthouse"). Епітети *rigid, barren* передають виснажений та апатичний емоційний стан, а художнє порівняння *like a pair of boots that have been soaked and gone dry* набуває в контексті метафоричного вираження важкості і безвихідності ситуації. На підставі аналізу стилістичних фігур у чНПМ vs жНПМ, ми дійшли висновку, що вони є проекцією емоційної природи мовної картини жінки, тому більшою мірою властиві жНПМ, аніж чНПМ.

Похвалу розглядаємо як тактику, що реалізує позитивно-оцінну стратегію. Похвала – ширша прагматична категорія, одним із структурних елементів якої є комплімент. З опертям на МА комплімент в чНПМ і жНПМ, ми отримали такі дані: жНПМ – 68,4% і 31,6% – чНПМ. В роботі виділяємо три види МА компліментів у жНПМ: зізнання (46,7%), підбадьорення (11,7%) і вдячність (10%), однак у чНПМ – лише комплімент-зізнання (31,6%). Провідною характеристикою МА компліменту є оцінний характер, тому розглядаємо його в категорії експресивів, які вербалізовані широким спектром емотивних одиниць, а саме: *метафоричними епітетами, художніми порівнянням, емоційно-забарвленими прикметниками, а також прислівниками-інтенсифікаторами (absolutely, awfully, perfectly, exceedingly, extremely, enormously, incredibly, extraordinarily), синтаксичними конструкціями How / What...!* Отож, для жінки комплімент – це мовленнєвий засіб вираження схвалення або захочення, позитивної оцінки. Натомість, для чоловіка – це спосіб проінформувати, за потреби дати позитивну оцінку, тому вони частіше вербалізують компліменти в ситуаціях, зумовлених правилами етикету або громадської ввічливості.

Комунікативна стратегія інтимізації, в якій виділяємо *тактику імітування живого діалогу*, реалізується в тексті поетапними мовленнєвими діями, які приводять до скорочення наративної дистанції між автором та

читачем. У тексті романів така тактика вербалізується через *невласне-прямий діалог (НПД)* – конструкції, де персонаж ставить питання і сам дає на них відповіді задля встановлення контакту або створення ефекту присутності. Засоби вираження тактики імітування живого діалогу у жНПМ характеризуються емоційною насиченістю, адже вони вербалізовані *лексичними і синтаксичними повторами, анафорою і епіфорою, метафорою, художнім порівнянням, двокомпонентними сполученнями* тощо. Деяко меншою емоційною експресивністю характеризується ця тактика у чНПМ, яка виражена лише *анафорою та епіфорою*. Аналіз вибірки показав, що для чНПД – це 25%, а для жНПД – 75% від загальної кількості. Така розбіжність є гендерно маркованою і свідчить про невпевненість, розгубленість жінки, її поліінтенційні спроби знайти правильну відповідь на ті чи інші внутрішні питання. Фрагменти з жНПД дозволяють активізувати роль персонажів, збільшивши їхню участь у творі: *(17) But who am I, who lean on this gate and watch my setter nose in a circle? I think sometimes (I am not twenty yet) I am not a woman, but the light that falls on this gate, on this ground. I am the seasons, I think sometimes, January, May, November; the mud, the mist, the dawn* (V. Woolf "The waves"). Отже, тактика імітування живого діалогу в канві жНПМ vs чНПМ реалізована НПД, який, з одного боку, є засобом уникнення одноманітності синтаксичного вираження, а з іншого – реалізовує індивідуально-авторську інтенцію, знімає ефект штучного проникнення до жіночої свідомості. Питома вага НПД в жНПМ визначається емоційною природою жінки.

ВИСНОВКИ

Початок особливого жіночого модернізму знаменує творчість В. Вулф, Д. Річардсон, М. Сінклер, які знайшли спосіб вибудувати новий роман жіночого типу з високою емоційною напругою, про що свідчить значне функціонування НПМ в структурі текстової комунікації жіночого типу. Інтерпретація жіночого почерку крізь НПМ персонажів-чоловіків і персонажів-жінок в англomовному художньому дискурсі дає можливість створити фемінну модель письма і дослідити психологію творчості жінок-письменниць з урахуванням особливостей їхньої творчої індивідуальності на всіх рівнях художньої структури. У дослідженні встановлено ендofазне (внутрішнє) НПМ, мовні засоби втілюють внутрішні рефлексії, внутрішній монолог, внутрішній діалог та потік свідомості. В центрі нашої уваги – мовна особистість, її важливим елементом є стать. В дисертації розрізняємо два типи гендерного стилю: базовий та імітований. Опозиція автор – оповідач пояснює, що автором аналізованих творів є жінка – носій базового гендерного стилю, в той час як оповідачем, від імені якого ведеться розповідь, може бути чоловік, мова якого репрезентує імітований гендерний стиль. Тому і розрізняємо мовну особистість чоловіка та мовну особистість жінки, яка є проєкцією на чНПМ vs жНПМ.

Комунікативна природа НПМ зумовлює необхідність його дослідження з опертям на антропоцентризм з урахуванням мови і мовлення, тексту і дискурсу та авторської мовної особистості. Гендерна специфіка суб'єкта чи персонажа твору є одним із засобів віддзеркалення його внутрішнього світу. Комплексний підхід до аналізу гендерного аспекту НПМ передбачає поетапне застосування методів та прийомів наукового пошуку задля вивчення особливостей функціонування чНПМ vs жНПМ в жіночому художньому дискурсі на різних мовних рівнях. Методика спирається одночасно на три взаємодоповнювані підходи до вивчення НПМ, які включають загальнофілософський, загальнонауковий та мовний напрями, в межах яких ми послуговувалися відповідними методами аналізу. У процесі аналізу гендерного аспекту НПМ у художньому дискурсі було вибудовано тривірневу стратегію дослідження, яка дала можливість простежити, систематизувати та узагальнити актуалізацію гендерного чинника у чНПМ vs жНПМ на лексико-граматичному, комунікативно-прагматичному та мовностилістичному рівнях.

Морфологічні ознаки відіграють значну роль в демаркації чНПМ vs жНПМ як одного із видів лінгвопрагматичних форм оповіді. Різноманітність способів введення чНПМ vs жНПМ у канву художнього дискурсу пояснюється тим, що вона є органічним поєднанням позицій автора і персонажа. Критеріями відмежування НПМ з авторської оповіді служать: прономінальна транспозиція, темпоральне зрушення, модально-прагматичний і синтаксичний аспекти. Лексичний склад чНПМ vs жНПМ найбільш повно відображає творчу індивідуальність письменниць. Превалювання у мові жінок модальних операторів проявляється як наслідок невпевненості. Ще одним виявом жіночої емотивності на лексичному рівні є вигуки та емоційно-експресивна лексика, які передають спектр позитивних та негативних емоцій, різні психічні стани у чНПМ vs жНПМ з високим ступенем експресивності. Тексти авторів-жінок синтаксично навантажені питальними конструкціями, редукованими структурами (еліптичні і номінативні речення, апосіопеза, парцельовані та сегментовані конструкції), що надають чНПМ та жНПМ яскравішого емоційного забарвлення, посилюють психологізацію зображення, відчутно динамізують живе мовлення, виступають ознакою його природності, служать засобом конденсованого і легкого виразу думки, почуття.

Комунікативно-прагматичний підхід до чНПМ vs жНПМ уможливив дослідження особистісного фактору письменниці через вербальну поведінку персонажів, їхні індивідуальні дискурсивні стратегії й тактики. Застосування теорії мовленнєвого акту виявило такі 4 типи непрямих МА: експресиви, директиви, репрезентативи та комісиви. Зазначимо, що з гендерним аспектом має зв'язок комунікативна категорія ввічливості Мова допомагає людям висловити свою ідентичність і свою стать, а разом із тим фіксує чоловічі і жіночі характеристики мовлення. Як показує аналіз, жінки частіше "перестраховуються" у мовленні, їм властиві засоби пом'якшення категоричності.

На відміну від жінок, персонажі-чоловіки у хеджуванні вживають епістемічні модальні форми, що передають ступінь впевненості та достовірності інформації, виражають припущення, обов'язок, намір. Жінки менш прямо-лінійні і ввічливіші у спілкуванні, аніж чоловіки; жіночий стиль спілкування зорієнтований на співпрацю, тоді як чоловічий – на суперництво. Фемінна комунікативна поведінка наповнена різноманітними емоційними станами, що і є багатим полем для дослідження емотивності, а кожна емоція людини є результатом певного виду оцінки. У вираженні емоційно-оцінного опису дій персонажів комуніканти застосовують стратегії як позитивної, так і негативної ввічливості, кожна з яких представлена різними видами тактик: метафоризації, похвали і компліменту, інтимізації, імітування живого діалогу. Жіночій парадигмі поведінки властива недирективність, дифузність думки і почуття, близькість до природи, висока адаптація до чужих міркувань.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИСВІТЛЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Нера Н. Я. Проніманальність НПМ / Н. Я. Нера // Наукові записки. Серія "Філологічна". – Острого: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія". – 2010. – Вип.13. – С. 546–552.
2. Нера Н. Я. Явище синтаксичної редукації у структурі невластне-прямого мовлення / Н. Я. Нера // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. пр. – Київ : Міленіум, 2008. – Спецвип. 2. – С. 34–41.
3. Нера Н. Я. Емотивність як основний компонент жіночого мовлення / Н. Я. Нера // Тези звітної наук. конф. професорсько-викладацького складу ф-ту іноземних мов Львівського нац. ун-ту імені Івана Франка за 2012 рік (Львів, 7–8 лют., 2013 р.) До 75-річчя від дня народження професора Содомори А. О. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. – С. 65.
4. Нера Н. Я. Категорія темпоральності у невластне-прямому мовленні / Н. Я. Нера // Мова і культура : наук. журнал. – Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. – Вип. 13. – Т. VIII (144). – С. 45–51.
5. Нера Н. Я. Мовленнєвий акт поради у чНПМ vs жНПМ / Н. Я. Нера // Наук. вісник Міжнар. ун-ту. Серія: Філологія : зб. наук. пр. – Одеса : МГУ, 2015. – № 14. – С. 189–191.
6. Нера Н. Я. Мовна особистість крізь гендерні лінзи / Н. Я. Нера // Наукові записки [Нац. ун-ту "Острозька академія"]. Сер.: Філологічна. – 2013. – Вип. 38. – С. 207–210.
7. Нера Н. Я. Модальність невластне-прямого мовлення / Н. Я. Нера // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : у 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – Вип. 75 (3). – 424 с.
8. Нера Н. Я. Репрезентуючий компонент у структурі невластне-прямої мови / Н. Я. Нера // Мова і культура: наук. журнал. – Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2008. – Вип. 10. – Т. VIII (108). – С. 15–21.

9. Нера Н. Я. Стратегія хеджування у гендерному аспекті / Н. Я. Нера // *Science and Education a New Dimension: Philology*. – Budapest, 2013. – Vol. 4. – P. 125–128.

АНОТАЦІЯ

Нера Н. Я. Гендерний аспект невласне-прямого мовлення в англomовному художньому дискурсі (на матеріалі жіночої прози першої половини XX століття). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет, Львів, 2017.

Дисертація присвячена аналізу гендерного аспекту невласне-прямого мовлення в англomовному художньому дискурсі на матеріалі жіночої прози першої половини XX століття. Тексти жіночих романів фіксують гендерну специфіку мовної особистості жінок-письменниць, у центрі уваги яких знаходиться жіночий художній дискурс. Відтак, впливає тісний взаємозв'язок двох понять, які породжують один одного: художній жіночий текст → жіноча картина світу. НПМ – це засіб, який відображає внутрішній глибинний світ персонажа, в якому прослідковуємо гендерні відмінності, здебільшого латентні у прямому мовленні. Такий напрям дослідження дозволяє простежити порівняльну вербальну поведінку персонажів-жінок та чоловіків, а також специфічні риси мовної особистості жінки-авторки. Дослідження проведене на матеріалі англomовного художнього дискурсу романів В. Вульф, Д. Річардсон, М. Сінклер.

У процесі аналізу висвітлюються філософсько-теоретичні основи гендерного аналізу та досліджуються гендерні характеристики жінки-авторки у НПМ в англomовному художньому дискурсі; розкривається специфіка лексико-граматичної моделі жіночого письма у НПМ з урахуванням особливостей творчої індивідуальності В. Вульф, Д. Річардсон, М. Сінклер. Окреслено комунікативно-прагматичну модель жіночої манери оповіді у прозі зазначених авторів крізь призму НПМ та визначено гендерний аспект вживання мовленнєвих актів і засобів їхньої реалізації. Попри це, виявлені гендерні особливості комунікативних стратегій і тактик у НПМ. Більше того, виявлено комунікативно-функціональні гендерні розбіжності у вербальній поведінці персонажів-жінок і чоловіків у НПМ.

Ключові слова: гендер, мовна особистість, невласне-пряме мовлення, комунікативна поведінка, маскулінність, фемінність, художній жіночий дискурс, жіночий текст, персонажний дискурс, нарація, наратор, мовленнєвий акт, комунікативна стратегія і тактика.

АННОТАЦИЯ

Нера Н. Я. Гендерный аспект несобственно-прямой речи в англоязычном художественном дискурсе (на материале женской прозы первой половины XX века). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет, Львов, 2017.

Диссертация посвящена изучению гендерного аспекта несобственно-прямой речи в англоязычном художественном дискурсе на материале женской прозы первой половины XX века. Тексты романов фиксируют гендерную специфику языковой личности женщин-писательниц, в центре внимания которых находится женский художественный дискурс. Из этого следует тесная взаимосвязь двух понятий, которые порождают друг друга: художественный женский текст → женская картина мира. НПП – это средство, которое отражает внутренний глубинный мир персонажа, в котором прослеживаются гендерные различия, преимущественно латентные в прямой речи. Такое направление исследования позволяет проследить сравнительное вербальное поведение персонажей-женщин и персонажей-мужчин, а также специфические черты языковой личности автора-женщины. Исследование проведено на материале англоязычного художественного дискурса романов В. Вульф, Д. Ричардсон, М. Синклер.

В процессе анализа освещаются философско-теоретические основы гендерного анализа и изучаются гендерные характеристики автора-женщины в НПП в англоязычном художественном дискурсе; раскрывается специфика лексико-грамматической модели женского письма в НПП с учетом особенностей индивидуальной творческой манеры. Определено коммуникативно-прагматическую модель женской манеры повествования в прозе указанных авторов сквозь призму НПП и определен гендерный аспект употребления речевых актов и средств их реализации. Кроме этого, обнаружены гендерные особенности коммуникативных стратегий и тактик в НПП. Более того, выявлено коммуникативно-функциональные гендерные различия в вербальном поведении персонажей-женщин и персонажей-мужчин в НПП.

Ключевые слова: гендер, языковая личность, несобственно-прямая речь, коммуникативное поведение, маскулинность, феминность, художественный женский дискурс, женский текст, персонажный дискурс, нарация, рассказчик, речевой акт, коммуникативная стратегия и тактика.

RESUME

Nera N.Ya. Gender Aspect of Free-Indirect Speech in English Literary Discourse (on the material of the female prose of the first half of the 20-th century). – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philology by speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Ivan Franko Lviv National University, Lviv, 2017.

The thesis deals with the gender aspect of free-indirect speech (FIS) in English literary discourse on the material of female prose of the first half of the 20th century. Female novels reveal gender characteristics of linguistic identity of women writers focusing on female artistic discourse. Thus, we have the correlation of two concepts: artistic women's text → artistic women's discourse which depicts a female view. The new woman-type novel brought to literature deep psychology, rich discourse of inner world, changes in consciousness and subconsciousness as well as the world of women's feelings. "Feminine" writing helped women to develop their own style but feminist linguistics seeks the ways to help them perceive themselves differently by means of the language. FIS is a tool which reflects character's deep inner world that helps us to trace gender differences, mostly latent in the direct speech. This approach to the research enables comprehensive comparative study of characters' verbal behavior – men's vs women's – as well as identifying specific linguistic features of the female author. The analyzed gender characteristics of male vs female FIS enabled a detailed assessment of the underlying codes of female texts on different linguistic levels. The study is conducted on the material of English literary discourse namely in the novels written by V. Woolf, D. Richardson, M. Sinclair.

The analysis highlights the philosophical and theoretical basis of gender analysis as well as characteristics of female authors reflected in FIS in the English literary discourse; it also reveals lexical and grammatical patterns of female writing in FIS basing on V. Woolf's, D. Richardson's and M. Sinclair's creative personalities. The expression of message in female FIS is clear and emotionally rich, while in male FIS it is less dynamic, indicating woman's emotionality and man's restraint on lexico-grammatical level in the novels under analysis. We have also outlined the pragmatic model of female behavior in the prose of the authors mentioned above through the prism of FIS as well as identified gender aspect of speech acts and the means of their implementation. Furthermore, gender communicative strategies and tactics in FIS have been identified as well. Communicative and pragmatic gender discrepancies in female and male characters' verbal behavior have manifested themselves in FIS. The difference in the use of language means in male vs female FIS is caused by biological factors, namely feminine nature. In conclusion, communicative female behavior is highly emotional, sensual, indirect, uncertain, whereas male's – emotionally neutral, direct and implies confidence.

Keywords: gender, language personality, free-indirect speech, communicative behavior, masculinity, femininity, female artistic discourse, female text, character discourse, narration, narrator, speech act, communicative strategy and tactics.

Підписано до друку 30.01.2017 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 14. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>